

Analiza logiczna rozumowania La Mettrie'go w sprawie religii i uczciwości

Julien Offray de la Mettrie (1709-1751), jeden z czołowych przedstawicieli materializmu francuskiego, w dziełku, które weszło do klasyki filozoficznej pt. *Człowiek-Maszyna* wypowiedział następujący pogląd.¹

„Ponieważ możemy powiedzieć na podstawie licznych doświadczeń, że [A] religia nie pociąga za sobą bezwzględnej uczciwości, to z tych samych powodów mamy prawo sądzić, że [B] ateizm jej nie wyklucza,”

Analiza logiczna tego rozumowania wymaga następujących kroków.

- Krok pierwszy – przejście od sformułowania abstrakcyjnego, mówiącego o cechach, do konkretnego, tj. mówiącego o indywidualach i dzięki temu dającego się wyrazić w logice pierwszego rzędu.²

Zastępując zdanie

1. Religia pociąga uczciwość.
zdaniem
2. Każdy religijny jest uczciwy.

uzyskujemy parafrazę (tj. wyrażenie inaczej brzmiące lecz równoznaczne) zdania 1. Jest to parafraza konkretyzująca, gdyż podmiotem zdania przestaje być nazwa abstrakcyjna, a staje się nim nazwa konkretna czyli odnosząca do indywidualów (tutaj – ludzkich).

- Krok drugi – przejście od zdania ogólnego w formie kategorycznej do zdania ogólnego w formie warunkowej, a następnie dołączenie negacji.

Dokonyjemy parafrazy gramatycznej wg tej samej reguły, która dopuszcza, na przykład, następujące przekształcenie: zamiast „każde złoto się świeci” możemy powiedzieć: „zawsze, jeśli coś jest złotem, to się świeci”. Tym sposobem z 2 otrzymujemy:

3. Zawsze, jeśli ktoś jest religijny, to jest uczciwy.

Teraz dokonamy zaprzeczenia zdania 3, żeby uzyskać zdanie A*, równoznaczne z A (w ramce).

*A. Nie zawsze [jest prawdą, że] jeśli ktoś jest religijny, to jest uczciwy.

Podobnymi krokami dochodzimy do zdania:

*B. Nie zawsze [jest prawdą, że] jeśli ktoś nie jest religijny, to nie jest uczciwy.

W dochodzeniu do *B, żeby uwydatnić paralelizm (zamierzony przez La Mettrie'go) między A i B przyjęliśmy, co następuje: być ateistą to tyle, co nie być religijnym; wykluczanie jakiegoś określenia, to tyle, co pociąganie jego negacji.

¹ Oryginał ukazał się w Lejdzie w roku 1747 pt. *L'Homme-Machine*. Analizowane zdanie jest cytowane według polskiego przekładu Stefana Rudniańskiego – wydanie drugie, będące ulepszoną reedycją wydania z roku 1925; nakładem PWN (Warszawa) ukazało się ono w 1953. Cytowane zdanie znajduje się tam na stronie 56, przy końcu odcinka zatytułowanego „Istota i pochodzenie prawa naturalnego”, zawartego w części trzeciej. Zdanie to jest przypisem wydawcy, gdzie wymienia się inne ówczesne dzieła wyrażające ten sam pogląd, co świadczy o ważnej roli tego poglądu w dziejach filozofii.

² Zob. Aneks – na końcu tego tekstu [będzie dodany później].

- Krok trzeci – przekład rozważanych zdań na język logiki.

Zaczynamy od ustalenia, do jakiego uniwersum należą indywidua reprezentowane przez zmienne: w tym przypadku uniwersum jest zbiorem ludzi. Predykaty „jest religijny” i „jest uczciwy” skrócimy, odpowiednio, do liter R i U . Prosty algorytm przekładu dyktuje nam przejście do formuł logicznych.

Zwrot negujący – zastępujemy przez „ \neg ”

„zawsze” – przez „ \forall ”

„ktoś” – przez zmienną indywiduową, np. „ x ”

„jeśli „ \dots , to” przez „ \Rightarrow ”.

Tak dostajemy następujące przekłady logiczne (stąd L w oznaczeniu) zdań $*A$ i $*B$.

L*A. $\neg\forall_x(R(x) \Rightarrow U(x))$.

L*B. $\neg\forall_x(\neg R(x) \Rightarrow \neg U(x))$.

- Krok czwarty – analiza argumentacji na rzecz zdań A i B .

La Mettrie powołuje się na „liczne doświadczenia” świadczące o prawdziwości tezy A . Logiczną formą wypowiedzi rejestrujących doświadczenia czyli obserwacje jest w języku logiki predykatów forma zdania atomowego lub zaprzeczenia zdania atomowego. Doświadczenia, o których mowa, dotyczą cech opisywanych przez predykaty jednoargumentowe (jednoczłonowe) R i U . Zdanie atomowe powstaje z predykatu i jednego argumentu, którym jest imię obserwowanej osoby reprezentowane literą „ a ”.

Obserwację prowadzącą do stwierdzenia, że osoba ta jest religijna i nie jest uczciwa wyrażają zdania „ $R(a)$ ” i „ $\neg U(a)$ ”. Połączywszy je w koniunkcję, otrzymujemy doświadczalną przesłankę wnioskania, mianowicie:

S1. $R(a) \wedge \neg U(a)$ (zdanie obserwacyjne, czyli Spostrzeżeniowe, nr 1).

Czy z tego zdania wynika logicznie zamierzony przez La Mettrie'go wniosek, którego zapisem w logice predykatów jest L*A? Zbadamy to metodą TA. Wniosek ów wynika logicznie wtedy i tylko wtedy, gdy jest tautologią następująca implikacja:

S1/A. $(R(a) \wedge \neg U(a)) \Rightarrow \neg\forall_x(R(x) \Rightarrow U(x))$.

Jeśli formuła S1/A jest tautologią, to jej negacja nigdy nie jest spełnialna, a zatem na każdej ścieżce wnioskania pojawi się w którymś miejscu sprzeczność. Jeśli zaś znajdą się ścieżki, na których nie zachodzi sprzeczność, będzie to świadczyć, że dana formuła nie jest tautologią.

Badamy tautologiczność formuły S1/A, zakładając w punkcie wyjścia, że nie jest ona tautologią, czyli że będzie spełniona jej negacja, mianowicie:

$$\neg((R(a) \wedge \neg U(a)) \Rightarrow \neg\forall_x(R(x) \Rightarrow U(x))).$$

Jeśli prawdą jest ta negacja, to formuła poddana negacji ma prawdziwy poprzednik i fałszywy następnik, a to drugie znaczy, że prawdą jest negacja następnika. Zapiszmy te dwie formuły jako założenia w naszym drzewie wnioskania (cyfra na końcu wiersza wskazuje na numer formuły, z której uzyskano dany wiersz).

- 1) $R(a) \wedge \neg U(a)$ – założenie
- 2) $\neg(\neg\forall_x(R(x) \Rightarrow U(x)))$ – założenie
- 3) $R(a) - 1$
- 4) $\neg U(a) - 1$
- 5) $\forall_x(R(x) \Rightarrow U(x)) - 2$
- 6) $(R(a) \Rightarrow U(a)) - 5$
- 7) $\neg R(a) \quad | \quad U(a)$

=====

Na lewej ścieżce pojawiła się sprzeczność z formułą 3, a na prawej z formułą 4. A skoro z zaprzeczenia formuły S1/A powstaje sprzeczność na każdej ścieżce, formuła ta jest tautologią.